

УДК 37.013.73

*Іващенко Ірина Віталіївна,
декан факультету режисури та шоу-бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв*

ТЕАТР У ТВОРЧОСТІ ІМПРЕСІОНІСТІВ

У статті висвітлена проблема формування образної системи в творчості французьких імпресіоністів та визначено провідну тему їх мистецької спадщини, зокрема, найбільш відомих художників-імпресіоністів, які створили високохудожні театральні образи, спираючись на принцип театралізації – провідний в естетиці імпресіонізму.

Ключові слова: імпресіонізм, експресіонізм, театралізація, художній стиль, художній образ.

В статье изучается проблема формирования образной системы в творчестве французских импрессионистов, в контексте которой, ведущей становится тема театра. На основе исследования произведений, созданных в данном стиле выделяется принцип театрализации, как ведущий в эстетике художников-импрессионистов. Представлен анализ наиболее значимых работ французских художников, создавших высоко художественные театральные образы.

Ключевые слова: импрессионизм, экспрессионизм, театрализация, художественный стиль, художественный образ.

A critical historical period – the end of XIX – beginning of XX century of momentous social transformations in art and culture; it is a period of formation and development of new artistic styles. It is with impressionism began the birth of a new art, which aimed at finding new images and themes aimed at creating a completely new artistic method and the artistic language. Scientists still have not determined the principles of understanding the style and concept present, as an artistic method.

It is recognized that the characteristic features of impressionism first emerged in the visual arts, and subsequently, – literature and music. Some theorists suggest the hypothesis that in art and literature the tradition of impressionism is still not found its continuation, and thus was formed the stylistic current, which has become the Foundation of symbolism.

The purpose of scientific development is the study of the creative achievements of the French Impressionists, turned to the theatrical theme, and therefore to figure out the principles of staging and artistic vision of the artists of impressionism.

Methodological base of research is formed on the basis of philosophical, cultural and artistic materials, and the basis – is the creative legacy of artists and writers, which reflects the aesthetic principles of impressionism, embodied by the leading themes and images.

Among the theoretical studies devoted to this style, one should mention the work of Diego Martell, the Goncourt brothers, Though. Laforge, James G., Fritsche, John Rewald, A. White, L. Andreev, and others.

One of the first addressed the justification of the principles of impressionism by the critic Diego Martell. The problem of the formation of a new direction in art as a phenomenon, attracted the attention of E. Zola and the Goncourt brothers («Diaries»), and in monographs John Rewald «History of impressionism», the author tried to systematize biographical materials and to characterize the conditions for the creation of works of leading artists and, most importantly, to build up a picture of the era in General, while highlighting the personality of the artist and influence his environment.

Quite original for the style understanding is the philosophical approach. Schlaff, who focused on the interaction of two surfaces – external and internal world of personality, which are mirrored in each other. The attitude expressed multicolor palette and brightness plexus, filled with joy and happiness. This positivist worldview has become one of the main features of artistic thinking of the Impressionists.

The emergence of impressionism, with which, in fact, begins modern art, was due to the conflict and complex socio-historical situation faced by European society. And despite this, the artistic life of France, lived a full life and bright artistic personality are stepping up in his work the search for a new aesthetics. For example, in the visual arts wirsenius paintings C. Monet, A. Renoir, C. Pissarro, A. Sisley, E. Degas, etc. The same thing happens in music and literature.

The Impressionists have strengthened in the art of sensuality, which was later the basis of artistic expressionism. Consequently, the emotional palette of French artists is not only versatile, but also elegant emotional shades that really affects the viewer. The same thing happens with him in the theater when the scene played out the play, and he (the audience) empathize, sense what he saw. To feel part of it! is the principle of compositional expressiveness of the impressionist.

One of the most prominent artists of the impressionist Auguste Renoir, immersed in a theatrical atmosphere, where he found the subjects and themes for his paintings. For example, V. Renoir wrote three portraits of the actress Jeanne of Samara, before making a lot of sketches; Toulouse - Lautrec – portrait of the flamboyant actress Henri Samara, which debuted on the stage of the comedie francaise in 1875 in the Comedy «Tartuffe» by J.-Like. Moliere, playing Dorno, and in the plays: «the Bourgeois gentleman» – Nicole; «the Imaginary patient» – Toinette; «don Juan» – Charlotte. And despite the comedic supporting roles, she was able to reveal his acting talent, and refined artistic nature of the character that has inspired the artist to create paintings.

In 1874, the artist writes one of the most famous works – «In the box», which has changed the concept of the perception of theatrical space – the actor and the audience become equal partners, moreover now the actor looks into the hall, where played the show, life is interpreted as a theatrical performance, with its own plot and characters.

Such a mirror reflection of the stage and the hall are inherent and E. Manet. The plot of the painting «a Bar at the Folies Berger» is the creative peak of an artist played in the huge mirror behind the girls behind the bar. It's like the viewer is watching on the big stage, attack the canvas in a kind of panorama of the life of Montmartre.

Many of the works of A. Renoir – scenes from the life of Parisian Bohemia: «Breakfast of the rowers», «Ball at the Moulin de La Galette», «Dance in Bugul»,

«Parasols», which, perhaps, changing the staging is fun and happy theatrical performances. American artist-present Mary cassatt also involved the theme of the auditorium. Known, for example, her painting "theater In a box" (1882).

The most striking example of impressionism – the stage Edgar Degas, the Artist who was copied on the canvas moments from the life of a dancer or the environment – ballet classes, theatre, variety shows and the like.

The theatre created by Degas, is present in two planes and the artist dramatizes each of them: pink and blue ballerinas in the paintings of «Dancer on stage», «Dancers in pink», «Ballerina in blue» and in a counterbalance – in pictures «Ballet school», «dance Lesson», «the rehearsal room», «ballet class», elevates the scenes and shows the other side of the ballet world, filled with work, hard work, fatigue and frustration.

The artist is a realistic reflection of reality, characters and movements, attains a rational compositions, skillfully plays with color. In contrast to the others, Th. Degas is interested in man and the universe that surrounds it.

Yes, actually, we can describe all, without exception, the Impressionists, because they sought to recreate the world through the prism of their own aesthetics and theatricality of life – the principle of their work. And despite that took impressionism in art history, a fairly short period of time, and yet he made his contribution to the evolution of art and culture of postmodernism.

Переломний історичний період – кін. XIX – поч. XX стст., ознаменований важливими соціальними перетвореннями в мистецтві і культурі; це період становлення і розвитку нових художніх стилів. Саме з імпресіонізму розпочалося зародження нового мистецтва, яке спрямоване на пошук нових образів і тем, націлене на створення абсолютно нового художнього методу та художньої мови. Науковці й досі не визначили принципи осмислення стилю і концепції імпресіоналізму, як художнього методу.

Визнано, що характерні імпресіонізму риси вперше сформувалися в образотворчому мистецтві, а згодом, – літературі та музиці. Деякі теоретики пропонують гіпотезу, що в образотворчому мистецтві та літературі традиції імпресіонізму все ж не знайшли свого продовження, а, відтак, сформувалася стилістична течія, яка стала фундаментом символізму. Принаймні, цю думку відстоюють провідні літературознавці та музикознавців. Темою для дискусій залишилася і проблема, пов'язана з національними особливостями імпресіонізму в творчості митців, вивчення їх стилістичного та художнього новаторства, засобів творення художнього образу. Все це можливе лише при умові визначення художніх принципів у творчості представників імпресіонізму.

Метою наукової статті є дослідження творчих набутоків французьких імпресіоністів, що зверталися до театральної теми, а , відтак, з'ясувати, засади театралізації та її художнє бачення митцями імпресіонізму.

Методологічна база дослідження сформована на основі філософських, культурологічних та мистецтвознавчих матеріалах, а основою – є творча спадщина митців та літераторів, в якій відображені принципи естетики імпресіонізму, втілені провідні теми та образи.

Серед теоретичних досліджень, присвячених вивченню цього стилю, слід назвати роботи Дієго Мартеллі, братів Гонкур, Ж. Лафорга, Г. Джеймса, Фріче, Джона Ревалда, О. Белого, Л. Андрєєва та ін.

Одним з першим звернувся до обґрунтування засад імпресіонізму критик Дієго Мартеллі. Проблема становлення нового напрямку в мистецтві як феномену, привернула увагу і Е. Золя та братів Гонкур («Щоденники»), а в монографії Джона Ревалда «Історія імпресіонізму», автор намагався систематизувати біографічні матеріали та охарактеризувати умови створення провідних творів митців а, найголовніше, відтворити картину епохи в цілому, виділивши при цьому особистість художника та вплив його оточення.

Досить оригінальним для розуміння стилю є філософський підхід І. Шлафа, який акцентував увагу на взаємодії двох площин – зовнішнього і внутрішнього світу особистості, які дзеркально відображаються один в одному. Світосприйняття, виражене багатокольоровою палітрою і яскравістю сплетіння, сповнене радістю і щастям. Подібний позитивізм світосприйняття став однією з головних ознак художнього мислення імпресіоністів.

«Сутність естетики імпресіонізму – в дивовижному вмінні сконденсувати красу, висвітлити глибину унікального явища, факту і відтворити поетику реальності, яка перетвілилася, зігріта теплом людської душі. Так виникає якісно інший, естетично привабливий, насичений одухотвореним сяйвом світ» [2].

Поява імпресіонізму, з якого, власне, і починається сучасне мистецтво, було обумовлено конфліктами та складною соціально-історичною ситуацією, в якій опинилося європейське суспільство. Та не зважаючи на це, художнє життя Франції живе повноцінним життям, а яскраві мистецькі особистості активізують в своїй творчості пошук нової естетики. Наприклад, в образотворчому мистецтві вирізняються картини художників К. Моне, О. Ренуар, К. Піссаро, А. Сіслей, Е. Дега та ін. Те саме відбувається і в музичному мистецтві та художній літературі.

На відміну від академічних традицій, в творчих набутках художників представлено своєрідне розуміння часу, для якого найхарактернішою ознакою є миттєвість, а тому завдання майстра спіймати емоцію, думку, образ, як її вираз, і відтворити його в чистих кольорах, добираючи світлі фарби з палітри. Бр. Гонкур стверджували, що «мистецтво – це увічнення в найвищій, абсолютній, остаточній формі якогось моменту, якоїсь неординарної людської особливості» [3].

Якщо поставити в одну лінію полотна французьких художників, то перед очима розіграється драматична, написана за всіма законами сценарної майстерності, п'єса. Місце дії – Париж, багатолюдний і галасливий, сповнений метушні; не те парадне місто, з маєтками аристократів і банкірів, дорогими театрами і розкішними магазинами, а Париж Еміля Золя – трагічний і чуттєвий а, водночас, – щасливий і творчий. Невеличкі замальовки з життя парижан – веселі свята з друзями, катання в човнах на Сені, сімейні вечори, прогулянки в парку... Все це можна сприймати як мізансцени, а відтак, визначити головну драматургічну лінію цієї живописної вистави. Головні персонажі – яскраві характери та краса буденного життя парижан, відтворені на картинах досконало, витончено і правдиво.

Імпресіоністи посилили в мистецтві чуттєвість, яка склала згодом мистецьку основу експресіонізму. Відтак, емоційна палітра французьких художників не лише багатогранна, але й різниться витонченістю емоційних відтінків, які, насправді, вражають глядача. Те саме відбувається з ним і в театрі, коли на сцені розігрується вистава, а він (глядач) співпереживає, переймаючись побаченим. Відчутти себе співучасником! – це принцип композиційної виразності мистецтва імпресіонізму.

Б. С. Мейлах, досліджуючи особливості художнього сприйняття, стверджував, що «зміст твору завжди протиставляється життєвому досвіду, пов'язується з асоціаціями, які притаманні суб'єкту сприйняття, та залежить від контексту соціального середовища, і від певної ситуації, в якій відбувається акт сприйняття» [4, с. 15].

Один з найяскравіших художників-імпресіоністів – Огюст Ренуар, занурювався в театральну атмосферу, де знаходив сюжети і теми для своїх картин. Наприклад, О. Ренуар написав три портрети актриси Жанни Самарі, зробивши перед тим багато ескізів і замальовок; Тулуз-Лотрек – епатажний портрет актриси Анрі Самарі, яка дебютувала на сцені театру Комеді Франсез у 1875 році в комедії «Тартюф» Ж.-Б. Мольєра, зігравши Доріну, а в п'єсах: «Міщанин у дворянстві» – Ніколь; «Мнимий хворий» – Туанетту; «Дон Жуан» – Шарлоту. І незважаючи на комедійні ролі другого плану, їй вдалося розкрити свій акторський талант, витончену артистичну природу характеру, що й надихнуло художника на створення картини.

Огюст Ренуар, працюючи над першим портретом Жанни Самарі у 1877 р., віддав перевагу рожевому та блакитному, відтінкам смарагдового і золотого, спалахам червоного – палітри кольорів, які дозволили створити образ молодої дівчини, розумної і граціозної. Відтак, полотно заповнилося світлом і повітрям, життєдайним сонячним світлом. Ренуар, який ще ніколи не робив портрет з більшим задоволенням» [5], прагнув тим самим, виразити і своє кредо, в якому домінував життєствердний гуманізм.

Другий портрет актриси, художник завершив у 1878 році. При його перегляді створюється враження, ніби актриса Жанна Самарі виконує іншу роль у виставі, але не Мольєра, а художника О. Ренуара: вечірня сукня вражає білизною шовкової тканини, яка окреслює жіночу фігуру, а високі рукавички та стримані прикраси, як і постать – підкреслюють її шляхетність. Щоправда, зачіска кидається в очі – широкими штрихами пензля художник ненав'язливо, а все ж акцентує увагу, на її неохайності, порушуючи тим самим набуту урочистість.

Актриса, якою захоплюється Ренуар, відтоді грає ролі не на сцені театру, а в картинах художника – «Сніданок гребців», «Гойдалки», «Бал в Мулен де ла Галетт», в яких він розкрив талант не лише живописця, а й режисера, створивши ідеальні мізансцени для нових образів актриси.

У 1874 році художник напише одну з найвідоміших робіт – «В ложі», в якій змінилася концепція сприйняття театального простору – актор і глядач стали рівноцінними партнерами, більше того тепер актор дивиться в залу, де розігрується вистава, тобто життя інтерпретується як театральна постановка, з власним сюжетом та персонажами.

Таке дзеркальне відображення сцени і залу притаманне і К. Мане. Сюжет картини «Бар в Фолі Берже» – творчий пік художника – розігрується у величезному дзеркалі, за

спиною дівчини, що стоїть за стійкою бара. Вона ніби глядач, дивиться на велику сцену, заступаючи в полотні своєрідну панораму з життя Монмартру.

«В ложі» О. Ренуар також похизувався талантом режисера: пані в ложі, не помічає того, що відбувається на сцені, бо замислилася, а її лагідний погляд та легка посмішка, що торкнулася губ, дозволили глядачеві стати співучасником її таємниці. Поряд з нею сидить паризький денді, для якого театр – місце для світських інтриг і тому він прискіпливо вдивляється крізь скло бінокля в залу, сподіваючись знайти там інтригуючі та пікантні теми для розмови у світських салонах.

Багато робіт О. Ренуара – сцени з життя паризької богеми: «Сніданок гребців», «Бал в Мулен де ла Галетт», «Танок в Бужівалі», «Парасольки», в яких, хіба що, змінюються мізансцени веселої та щасливої театральної вистави.

Американська художниця-імпресіоністка Мері Кассат також причетна до теми театральної зали. Відома, наприклад, її картина «В ложі театру» (1882 р.).

Огюст Ренуар – художник, для якого образ людини залишився центральним, хоча інші представники імпресіонізму віддаляються від особистості, занурюючись в природу.

Найяскравіший приклад імпресіонізму – театральні сцени Едгара Дега, Художнику, який списував на полотні миттєвості з життя танцівниці або довколишнє середовище – балетні класи, театральні сцени, вар'єте тощо.

А. Ізергіна зауважила, що «гострий погляд цього дивовижного спостерігача і малювальника, спрямований на вивчення образу людини, багато чого відкриває в людині. А в роботах «Абсент» або «Сварка», Е. Дега ніби торкається психологічних колізій, виписуючи рухи танцівниць або відпрацьовані жести концертних співачок, він розвінчує брехливу красоту балетних фесрій і театральних видовищ» [6].

Театр, створений Дега, присутній в двох площинах і художник драматизує кожну з них: рожеві і блакитні балерини в картинах «Танцівниця на сцені», «Танцівниці в рожевому», «Балерини в блакитному», а на противагу – у картинах «Балетна школа», «Урок танцю», «В репетиційній залі», «В балетному класі», підіймає куліси і показує інший бік балетного життя, сповнений труднощами, важкою працею, втомою і розчарування.

Балерини на них вже не прекрасні сельфіди, а зморені жінки: на лаві розслабляються після багатогодинних репетицій; сутулячись, розминають ступні; вмиваючись нашвидкуруч, переодягаються в танцювальні пачки. Та й обличчя невеселі, а сліди втоми, підкреслив художник залишками макіяжу, що розмивався від поту. Таким чином, вічна тема закулісного життя театру знаходить в творчості Е. Дега нову інтерпретацію:

... Пляшите, красотой не обольщая модной,
Пленяйте мордочкой своей простонародной,
Чаруйте грацией с бесстыдством пополам,
Вы принесли в балет бульваров обаянье,
Отвагу, новизну... [7].

Художник реалістично відтворює дійсність, характери і рухи, досягає раціональної композиції, вправно грає кольором. На противагу іншим, Е. Дега цікавиться людиною і всесвітом, що його оточує.

Про картини Е. Мане свого часу написав Е. Золя: «...я бачу в них людину, яку цікавить все істинне і яка з істинного створює живий світ, світ сповнений своєрідності і сили» [8, с.179].

Так, насправді, можна охарактеризувати всіх, без винятку, імпресіоністів, бо вони прагнули відтворити світ крізь призму власної естетики, а театралізація життя – принцип їх творчості. І не зважаючи, що імпресіонізм зайняв в історії мистецтв досить короткий проміжок часу, а все ж, він зробив свій внесок в еволюцію художньої культури постмодернізму.

Література:

1. Андреев Л. Г. Импрессионизм / Андреев Л. Г. – Москва : МГУ, 1980. – 260 с.
2. Импрессионизм. Психология человека. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psibook.com/literatura/impressionizm.html>
3. Гонкур Э. и Ж. Дневник : Т. 1 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.litmir.co/bd/?b=197725>
4. Мейлах Б. С. Художественное восприятие как научная проблема / Мейлах Б. С. // Художественное восприятие : сб. I / под ред. Б. С. Мейлаха. – Л., 1971. – С. 15–16.
5. Огюст Ренуар и Жанна Самари. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.renclassic.ru/Ru/35/1254/>
6. Ревалд Д. История импрессионизма. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://anatomov.ru/Lectures/History_of_Impressionism_by_John_Rewald.pdf
7. Ковалева Э. Импрессионизм. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bibliotekar.ru/isk/20.htm>
8. Золя Э. Собр. соч. в 26 т. / Золя Э. – Москва : Худ. литература, 1960 – Т. 24. – Эдуард Мане. – 1967. – 565 с.
9. Креспель Ж. П. Повседневная жизнь импрессионистов 1863–1883 / Креспель Ж. П. – Москва : Молодая гвардия, 2012. – 326 с.